

Kyo – åndemaneren som vidste for meget!

Af Rolf Gilberg

Åndemanere

I gamle dage før grønlænderne blev kristne, opfattede de deres omgivelser som en levende verden. Det var ikke alt, som var umiddelbart synligt, men det gjorde ikke tingene mindre virkelige. Alt havde liv, ikke kun menneskene, dyrene og planterne, men også havet, bjergene og andre fænomener. Alt havde en »sjæl«, en »inua«, som man forestillede sig i form af et menneske. Derfor tillagde man det også menneskelige egenskaber. Sådant en ånd kunne blive glad eller vred, men man kunne ved at overskride de vedtagne grænser fornærme naturens ånder, som så hævnede sig på en. Til husbehov kunne man beskytte sig med amuletter, men når det var alvorlige sager, gik man til sin åndemaner (angakoq).

En åndemaner er en shaman. Ved en shaman forstår jeg et menneske, kvinde eller mand, som med særlig teknik og specielt udstyr, altid i ekstatiske tilstand ved anvendelse af kontrollerede hjælpe-ånder og under sjæleflugt kan opnå direkte kontakt med det overnaturlige. Åndemaneren var bindeleddet mellem

denne verden og de andre. I princippet kunne hvemsomhelst blive åndemaner, men det var forbundet med restriktioner og en farlig tilværelse, så kun de, der følte sig stærkt kaldede, ville give sig i kast med en åndemaneruddannelse. I Grønland havde åndemaneren ikke særlige dragter, men lignede de almindelige borgere. Tidligere mente nogle europæiske forskere, at det kun var sindssyge, som ville blive åndemanere. Det er en ganske forkert opfattelse. Det er tværtimod det intelligente menneske, som bliver åndemaner, fordi vedkommende derigennem ser en mulighed for at kunne hjælpe sine medmennesker i krisesituationer. For den uindviede ser det ud, som om de er mærkværdige. Det er dog kun et udtryk for betragterens begrænsede verdensbillede. Mennesker, der færdes på tværs af grænserne i universet, må naturligvis blive opfattet som meget anderledes for den, der ikke selv kender resten af universet.

Som regel var åndemaneren en beskytter af samfundet og en som viderebragte traditionerne til de kommende generationer. Der kunne dog godt fore-

komme en åndemaner, hvor magten gik vedkommende til hovedet. Sådanne onde åndemanere brugte deres magt mere i egen interesse end til gavn for samfundet. Blev de for enerådende, og følte samfundet sig truet af dem, så måtte samfundet beskytte sig. Det skete ofte ved, at den onde åndemaner fik en enkeltbillet til en anden verden.

Et samfundsproblem ryddes af vejen

I 1860'erne-1870'erne levede der et ægtepar, Avatannguaq og hans kone Tulugalik, som begge havde overnaturlige evner. Begge var de frygtet som magtfulde åndemanere, der kunne sprede død og ondskab. Da frygten for disse kraftfulde mennesker blev for stor, overtalte man 2 af »de fremmede« (indvandrere fra Canada) Qillarsuaq og Panigpak samt 1 af deres egne, Iggiannguaq, der var gift med en af »de fremmede«, til at dræbe Avatannguaq. Ulloriaq (1985:64-68) har givet en dramatisk og detaljeret beskrivelse af drabet. Efter mandens død flyttede Tulugalik sammen med sin datter, Kulapak (også kaldet: Alik) på Kiatak (Northumberland Ø). Kulapak døde i en høj alder i 1921-1922. Hun var mor til den store åndemaner Qaann-gaaq.

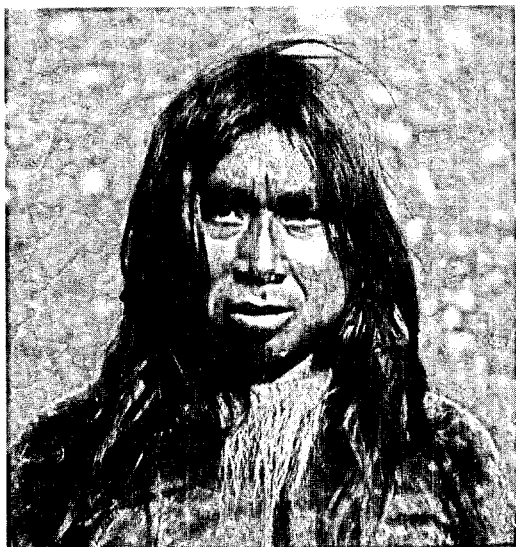
Avatannguaq og Tulugalik havde foruden datteren Kulapak 2 sønner: Kajorapaluk og Eqovaq. Kajorapaluk blev også åndemaner. Det var således ikke fra fremmede han havde sine evner. Han brugte dem tilsyneladende lige så negativt som sin far, og led endda samme skæbne. Måske fik man ideen til løsningen på problemet med Kajorapaluk, da

man huskede på, hvordan det var gået hans far.

Efteråret 1901 blev den forhadte åndemaner Kajorapaluk myrdet. Han havde for vane at forudsige andres død. Det kunne man ikke lide at høre. Man var blevet træt af ham, »fordi han røvede sjæle«. Det var ikke almindeligt at slå mennesker ihjel i inughuit-samfundet. Men den offentlige mening havde længe ment, at Kajorapaluk var en pestilens for samfundet.

Den Danske Literære Grønlands-Ekspedition med Mylius-Erichsen, Harald Moltke og Knud Rasmussen overvintrede 1903-1904 hos inughuit, som ekspeditionen kaldte polareskimoer. Mylius-Erichsen skrev senere i en rapport [original på Rigsarkivet i København]: »Kort før vor ankomst til Kap York havde en åndemaner tiltvunget sig så stor magt over sine landsmænd, at disse havde dannet et komplot mod ham og dræbt ham. De var ikke i stand til at kontrollere hans gerninger, fordi han skød al skyld over på de ånder, som han i kraft af sin angakok-værdighed førte en stadig kamp med til menneskenes bedste. Men som en slags vederlag for denne virksomhed forlangte han visse begunstigelser hos folkene. Disse blev efterhånden af en sådan art, at folket til sidst ikke længere ville tåle ham. Han søgte blandt andet at berøve dem deres koner, og ofte lykkedes det ham, fordi han påstod, at han i modsat tilfælde ville nedkalde åndernes vrede over dem, og at disse ville komme og røve deres sjæle.«

Uvdloriaq, som 10 år senere var blandt de første, der blev kristent døbt,

Kajorapaluk (Kyoahpadu). Foto: »Peary Arctic Expedition 1891–1892«. Original: »Robert E. Peary Collection«. Copyright: National Geographic Society, Washington DC.

fortalte, at han og Masaitsiaq havde skudt den forhadte åndemanager. Først havde Masaitsiaq skudt, men kun såret åndemanageren. Uvdloriaq var så tvunget til at skyde og havde sendt en dræbende kugle gennem åndemanagerens hoved.

Kajorapaluk havde en dårlig karakter og var en dårlig kammerat, som altid fornærmede andre borgere på forskellig måde. Men det som gav det dødelige udslag var, at han altid løj og snød de andre med hensyn til jagt. Iblandt morede han sig med at skabe frygt blandt folk ved advarende at bilde de andre ind, at der ville blive misfangst, og således ville folk komme til at sulte. Nu og da fortalte han, at han havde set hvidhvaler eller hvalros bestemte steder, men det viste sig altid at være falsk alarm. Langsomt blev det for meget for inughuit, og den offentlige mening bestemte, at det nok var bedst at lade sam-

Qiajuk (Klayoo). Foto: 16. august 1895, »Peary Arctic Expedition 1891–1892«. Original: »Robert E. Peary Collection«. Copyright: National Geographic Society, Washington DC.

fundet blive fri for en så besværlig person [Steensby 1910:336].

Masaitsiaq havde i vinterens løb været med til mordet på en farlig troldmand, Kajorapaluk, der gennem flere år havde gjort forholdene usikre for stammen ved at tage andre folks koner; og skønt drabet på ham af alle betragtedes som en samfundsnyttig selvtægt, havde Masaitsiaq dog anset det for heldigst i nogle år at gå i en slags frivillig landflygtighed, af hensyn til den dræbtes familie, der ikke var uden indflydelse. [Knud Rasmussen 1915:28].

Masaitsiaq tog Kajorapaluks enke, Qiajuk, til kone. De fik sammen i 1904 en datter, Sinarujuk. I 1905 rejste de med Uisåkavsak til Kap Seddon i Melville Bugten for at være lidt på afstand af begivenhederne. Et ønske som han delte med Uisåkavsak, der var blevet stemplet som »Den Store Løgner« efter hjem-

komsten fra sit besøg i New York City 1897–1898 [Gilberg 1970].

»Den dræbte Kajorapaluk havde en bror, Eqovaq, længere mod nord, hvem Uvdloriaq beder os tage livet af, når vi kommer derop. Eqovaq, (Ekrovark) vil nemlig ellers dræbe Uvdloriaq og Ussarqak. Uvdloriaq kan ikke komme ham i forkøbet, da han ikke oftere tør begå drab. Han er nemlig nu forældreløs og uden støtte i nogen talrig nær slægt.

»Hjælp mig derfor af med Eqovaq!« bad han» [Mylius-Erichsen 1906:221].

Kyo

I august 1991 ankom en amerikansk videnskabelig ekspedition til inughuits land. Amerikanerne ønskede at lære at leve i det arktiske for måske senere at kunne rejse nordpå for at bese Nordpolen. Man overvintrede ved Redcliffe Bjerget, for hvis fod ekspeditionshuset blev bygget. Ekspeditionslederen var den amerikanske flådeofficer Robert Edwin Peary. Den første familie, man blev venner med, var Eqovaq [Ikwa] og hans kone Manik [Mani]. De slog sig ned hos amerikanerne og blev bindeledet til resten af befolkningen. Efter et par måneders forløb, da mørketiden havde lagt en dæmper på alt, dukkede Eqovaq op med sin bror, Kajorapaluk (Kyoahpadu), som også slog sig ned ved ekspeditionshuset. Flere af ekspeditionens medlemmer har beskrevet ham. Disse betragtninger fortæller ligeså meget om amerikanerne som om Kajorapaluk. Amerikanerne kaldte ham Kyo, fordi de havde svært ved at udtale inughuits navne.

»Tirsdag, 17. november 1891: Her til

morgen præsenterede Eqovaq (Ikwa) en temmelig ren indfødt fra Uummannaq (Omanooy). Han hed Kajorapaluk (Kioppadu)« [J. Peary 1893:80].

»Til min overraskelse var Kyo den første indfødte, som havde noget imod at blive fotograferet. Han nølede med at komme ind i ekspeditionens hus ved Redcliff, indtil Dr. Cook gik ud til ham og overtalte ham til at komme ind. Da han var inde og fulgte forberedelserne til fotooptagelsen – man satte et baggrundslærred op, hentede fotografiapparatet og fandt en stol frem – lignede han mest af alt en dødsdømt, der følger bygningen af skafottet. Da han til sidst sad i stolen og fik besked på at se direkte på fotografiapparatet, klaprede hans tænder, til trods for at han prøvede at spille tapper. Da det var overstået, og der blev sagt »færdig«, faldt der tydeligvis en stor byrde af frygt fra hans skuldre. Denne åndemaner, som vi senere lærte at kende, mistede aldrig ideen om, at denne mærkværdige maskine gennem et øjebliks blændende lys havde anbragt ham med sjæl og krop i min magt for altid. »Father Tom« – det var mit øgenavn for Kyo – var i det hele taget den mest bemærkelsesværdige indfødte, vi mødte« [Peary 1898(1):164–168].

»Onsdag, 2. december 1891: Kyo kommer nu og da ind og skraber skind, efter at de er blevet tygget. Han forsøger at gøre sig nyttig. Han ser lidt komisk ud i sine isbjørnebukser og den blå jerseytrøje, som han har fået af en af ekspeditionsmedlemmerne (»drengene«). Hver gang han ser noget snavs eller andet skidt på gulvet, griber han kosten, som han selv har lavet af vingerne fra

edderfugle, og fejer det op. Hr. Peary og »drenge« snedkerer fra morgen til aften« [J. Peary 1893:86].

Endnu en deltager på denne ekspedition 1891–1892 var Dr. Frederick Alfred Cook, som har skrevet et lille notat om Kajorapaluk. Det er ikke publiceret, men findes i familiens eje. Cook brugte ikke ordet 'inughuit', men taler blot om eskimoer:

»Kajorapaluk [Ky-ap-oh-du] havde noget indianerblod i sig, men han var i udseende og med vaner en typisk eskimo med høj intelligens. Han var 35 år, da vi mødte ham i efteråret 1891. Han var 160 cm høj, hvilket var 5 cm højere end gennemsnittet. Han havde en pæn

symmetrisk og rund krop. Han var meget stærk, hvilket kunne ses ved kraftprøver mændene imellem. Han havde korte fingre, korte tæer, kort næse og kompakt krop, som det var almindeligt blandt eskimoer. På den måde formindskes varmetab, og de klarer sig bedre i det kolde klima. Han havde brune gennemtrængende øjne, langt sort hår og gylden hud. Han havde et typisk eskimoisk udseende, når det var bedst, men hans hoved var længere, hans ansigt mere udtryksfuldt, og hans intelligens var større end sædvanligt hos hans folk.

Som dreng forsøgte Kajorapaluk at blive et af de mennesker, man ville lytte

Eqovaq (Ikwa) (tv) med sin kone Mánik (Manee) og deres 2 døtre: Annadore og Naujardlak Ivalo (i rygposen). Foto: Mandag, 31. august 1891, »Peary Arctic Expedition 1891–1892«. Original: »Robert E. Peary Collection«. Copyright: National Geographic Society, Washington DC.

til. Inughuit-samfundet havde ingen høvding, og man målte ikke rigdom i penge. En mand blev bedømt på grundlag af hans dygtighed som jæger. Fangstmanden skulle bevise sin jagtdygtighed ved at nedlægge forskellige dyr, blandt andet en isbjørn, før han kunne stifte familie. Kajorapaluk (Kyo) fik sin første isbjørn. Han fik sig en kone. Men det syntes ikke at være nok for ham. Han havde ambitioner om at nå længere. Men stræben efter magt var ikke en dyd i inughuit-samfundet.

Kajorapaluk ville være åndemaner. For at lære faget opsøgte han ældre åndemane. Det krævede mange og lange rejser. Han gav sig ikke tid nok til at gå på fangst. Han holdt op med at være forsørger. Derfor forlod konen ham og fandt en anden, hvilket var i overensstemmelse med inughuits skik.

Han var udstyret med en god hjerne. Allerede som dreng havde han ønsket at kunne forstå tingene til bunds. Han beholdt sin nysgerrighed resten af livet. Flere år gik, hvor Kajorapaluk rejste ensom rundt, sultede og ledte i mørket. Han brugte tiden til at studere livets gang og forsøge at få en dybere indsigt. Så en dag stod han frem med kendskab til religionen. Han blev åndemaner med hjælp fra Turnahucssua, Landets kraft og Kokoya, Havets magt, samt fra andre ånder mellem himmel og jord. Kajorapaluk troede fuldt og fast på sine evner som åndemaner, men ikke nok med det, han formåede også at overbevise andre om sine egenskaber.«

Peary lagde mærke til andre egenskaber hos Kajorapaluk: »Han var aktiv, tjenstvillig og ivrig efter at være til nytte

Egoaq (Ikwa), Kajorapaluks bror, følger ekspeditionsskibet »KITE« på vej ved afrejse august 1892. Bemærk, at han har ingen fangstredskaber ombord. Han skal ikke på jagt. Kajakkens trekantede mandehul var typisk for inughuits kajaker dengang. Foto: »Peary Arctic Expedition 1891-1892«. Original: »Robert E. Peary Collection«. Copyright: National Geographic Society, Washington DC.

for os. Han forstod os hurtigere og bedre end de fleste andre indfødte. Siden da har Kyo dag for dag indyndet sig hos os. Han ville absolut give fru Peary en gammel foldekniv, hans mest værdifulde ejendom, og et meget flot lille nålehus af hvalrostand. Det havde været hans kones. Han påtog sig at rydde op og gøre rent i det store rum i vort hus. Mange gange om dagen sprang han op og greb kosten og bortfejede hvad lidt snavs, der måtte være, madrester eller skindstumper. Han forklarede andre indfødte, at de skulle være omhyggelige med at holde skidt og snavs ude af »Den store hvide mands« palads. Han ytrede ofte ønske om at rejse med os, når vi tog tilbage til USA. Men han skiftede senere mening.

Snart blev broderens, Egoaqs (Ikwa), hytte for ubehagelig og for lille for ham. Broderen talte for meget. Og han, Kyo skulle sove på stengulvet, hvor der var koldt. Men gulvet i den hvide mands hus var »peudiaksoak« (meget godt) og kunne han ikke »Sinnipah« (sove) der? Selvfølgelig gav vi ham lov. Han fik endda et par tæpper, som han rullede sig ind i om natten i et

hjørne af det store rum. Hver morgen lagde han sine tæpper sammen under udfoldelse af stor grundighed og bar dem udenfor og lagde dem i en tom kasse i husmuren.» [R. Peary 1904:69–72].

Kyo forelsker sig

Sådan sov Kyo tilfreds på gulvet i »Redcliffe House«, indtil der en skønne dag dukkede en enke op, Qiajuk (Klayu), med sine 3 børn på besøg fra en boplads nord for os. Manden var blevet trukket ned under isen og druknede under en hvalrosjagt. Samme dag kom 2 unge mænd i splinternye vinterdragter og med et stærkt spand på 6 hunde i fuld fart op over isfoden på besøg fra deres meget sydligt liggende boplads ved Kap York. Tilfældet viste sig, at den ene var enkens halvbror Uisåkavsak, som i 1890'erne blev kaldet for Qissuk [Kishu]. Den anden hed Qissuk, Miniks far. Man bestemte, at hun og børnene skulle rejse med sydover for at slå sig ned hos hendes forældre. I løbet af de få dage enken boede hos os, forelskede Kyo sig i hende. Da hun og de unge mænd midt på en stjerneklar decemberdag (mandag, 21. december 1891) satte næserne mod syd, rejste Kyo med for, som han forklarede, at ville hente nogle rensdyrskind og narhvaltand. Peary ville betale ham med ammunition og var meget nysgerig efter at se, hvilken slags gevær Kyo havde. Det skulle han have fået fra en gammel mand, som for meget længe siden havde fået det af nogle hvide mænd. Kyo lånte 2 af Pearys hunde til turen og antydede, at han ville komme tilbage efter 10 »sinnipah« (søvn). [J. Peary 1893:91].

Søvn var mål for tid, således at der var en »dag« mellem to »søvn«. Man kan jo ikke rigtigt tale om dag i mørketiden, hvor sollyset er borte konstant i 4 måneder. Afstanden mellem to »søvn« vil være forskellig fra person til person og afhænge af terrænet og vejret.

»Lørdag, 2. april 1892: Sent om aftenen ankom Kyo og Uisåkavsak, Qiajuks halvbror fra Kap York. De fortalte, at der lå en snehus-by på Herbert Ø, hvorfra der nok ville komme besøg nu og da. Mandag ankom enken Qiajuk [Klayuhl], som var blevet Kyos kone. Hun havde sine 2 døtre, [Tookey] (12 år) og en på 5–6 år, med« [J. Peary 1893:12]. Familien Peary synes ikke helt enige om datoerne.

»Næsten 10 gange 10 »sinnipah« gik, inden jeg [=R. Peary] igen så hans fedtede ansigt. En klar blæsende martsdag opdagedes 2 tunge pelsklædte figurer nær kysten. Snart dukkede Kyo og hans nevø Uisåkavsak op på besøg i »Redcliffe House«. Kyo syntes at være urolig og usikker på, hvordan han ville blive modtaget. Både han og nevøen var temmelig tavse. Efter nogle få timers forløb drog de bort igen.

Næste dag kom de tilbage i selskab med enken og hendes døtre. Hun var blevet Kyos kone. De bosatte sig nær »Redcliffe House« og blev hos os, indtil vi rejste bort den følgende august 1892. Men Kyo synes ikke at være den samme, som da han først boede hos os.

Mens han var borte, hørte jeg meget om ham fra de indfødte, som besøgte os. Til trods for at nogle omtalte ham pænt, var det meste, vi fik at vide dog negativt. Bortset fra en eller to undtagelser,

syntes han at være både hadet og frygtet. Man fornemmede nogle mørke skyer omkring ham. Det blev fortalt, at han havde myrdet en mand, og at han også to gange var blevet enkemand, fordi han havde dræbt sin kone, og at han var en åndemaner med stor kraft. Om Kyo vidste, at jeg havde hørt disse beretninger om ham, eller han følte, han havde mistet min fortrolighed ved at være borte så længe, fandt jeg aldrig ud af. Men det var klart, at han ikke var den samme som før, og til tider blev jeg noget mistænksom over for ham, især med hensyn til hans interesse for mine hunde. På et tidspunkt bestemte jeg mig endda for, at hvis han modsatte sig mit påbud om ikke at røre mine hunde og alligevel forsøgte at låne en af mine bedste hunde, så ville jeg skyde ham. Det kom dog aldrig så langt. Men det gik snart op for os, at Kyo fik anfald af vanvittig vrede. Ved et eller to tilfælde havde han under sådanne anfald såret sin kone. Alligevel var han som min hundekusk på slæderejser rundt i Inglefield Bredningen (april 1892) den mest lydige og opmærksomme medhjælp for fru Peary og mig. Han var stoltere end stolt over at kunne køre med det flotteste hundespannd, der havde løbet i det arktiske» [R. Peary 1904:73–78].

Kyo ville med til USA

»Torsdag, 5. maj 1892: Indlandsis-ekspeditionen startede fra hovedkvarteret.

Tirsdag, 10. maj 1892: Kyo ønskede at vide, om amerikanerne ville lade ham rejse sydover til, hvor andre eskimoer boede (Upernavik eller Disko). Fru Peary gav ham lov til at følge med. Han

ønskede så at få tegnet et Grønlandskort, så han kunne se, hvilken rute man ville følge. Det så ud for fru Peary, som om han forstod kortet, og han var tilfreds med at kunne rejse med» [J. Peary 1893:150].

»Lørdag, 21. maj 1892: De sidste par dage har det blæst voldsomt, og sneen har føget kraftigt. I morges skreg Kyo på Matthew [forkortet til Matt af amerikanerne] for at få ham til at grave sig ud. Sneen havde lagt sig i indgangen til hans bolig. Ikke nok var indgangen fyldt, men det meste af huset var forsvundet i sneen. Kyo havde haft besvær med at holde lufthullet i taget åbent natten igennem» [J. Peary 1893:151].

»Mandag, 23. maj 1892: Kyo, Matt og fru Peary havde en lille skydekonkurrence med hendes revolver. De satte en tom dåse op i en afstand af 12 meter og skød 6 skud hver. I første runde skød Matt alle sine ved siden af, Kyo ramte 3 gange og fru Peary 5 gange. I næste runde skød kun Matt og Kyo om kap. Matt ramte 5 gange, Kyo 4» [J. Peary 1893:151].

»Torsdag, 26. maj 1892: Kyo var klædt i et par bukser af vævet stof, en blå flannel skjorte og et par seler, som han havde fået af Matt, samt en gammel grå filthat. Den havde fru Peary givet ham et par dage tidligere. Han var noget tilbageholdende med at tage imod gaven, for som han sagde: Den var ikke fru Pearys at give væk, og når hr. Peary kom tilbage, vil Peary sige: »Ibly tiglipō, ibly peeuk nahme« (=Du stjæle, du er ikke god). Kyo lignede præcis en indianer, som han stod dér og var beskæftiget med at sætte sit telt op på brinken bag

huset. Stedet havde i nogen tid været snefrit og var helt tørt, mens hans hus var vådt af smeltevand. Kyo var optaget af ideen om at tage til USA. Hver aften kom han for at låne et ugeblad at kikke i, når han var gået i seng. Han havde set de andre ekspeditionsmedlemmer gøre det. Han fortalte, at hr. Peary ville være hans »athata« (far) og fru Peary hans »ahnahna« (mor) på skibet. Når han var nået til Amerika, ønskede han at lære at læse, og så behøvede han ikke længere at vælge billedbøger. Alt hvad han så billeder af ville han vide, om han kom til at se i USA. Han fortalte fru Peary, at han var en åndemaner, og at han altid helbredte folk. De døde aldrig, hvor han var, og han kunne få dem til at gøre, hvad han ønskede. Kyos kone syntes ikke at have nogle ønsker om at rejse med til USA. De sidste par dage havde han lånt 2–3 ugeblade med til sit hus, hvor han havde siddet i 3–4 timer ad gangen med bladet mellem sig og konen og sunget monotone sange i vilden sky, mens han svajede fra side til side. På denne måde, fortalte andre indfødte fru Peary, ville Kyo fortrylle konen til at rejse med« [J. Peary 1893:154–155].

»Mandag, 30. maj 1892: Om aftenen ved halvnitiden så man fra Peary-ekspeditionens hovedkvarter en sort prik bevæge sig bag isfjelde 3 kilometer borte. I kikkerten kunne man se, at den var på vej mod stationen. Der troede man, at det var Anâkaq [Annowkah], som vendte hjem fra jagt. Kyo, som ikke havde sluppet prikken af syne, blev pludselig meget ophidset. Han kunne konstatere, at det ikke var noget menneske, men var usikker på, hvad det så kunne være.

Uden noget varsel smed Kyo kikkerten fra sig og brød ud i en talestrøm:

»Nahnook! nahnook! boo mut toy-hoy, car, car, toy-hoy.« (=en isbjørn! en isbjørn! riflen, hurtigt, skynd jer, hurtigt, skynd jer). Matt og fru Peary myldrede ind i huset efter skydevåben og ammunition, men da de kom ud, var isbjørnen forsvundet. Den dukkede dog snart frem igen, og da viste det sig, at det var en hund. Kyo genkendte den så som en af Pearys hunde. Den var såret og havde arbejdet for en af hjælpslæderne. De var endnu ikke vendt tilbage, men kom et par dage senere« [J. Peary 1893:156–157].

»Mandag, 11. juli 1892: Der var alvorlige miner og urolige samtaler i amerikanerens lejr, fordi Matt havde overhørt Kyo og Qulutinguaq [Kulutingwah] planlægge at blive af med en af amerikanerne. Fru Pearys kommentar var en god solid latter. Hun mente ikke, de kendte inughuits sprog godt nok til at være sikre på, at noget sådant var under opsejling. Men mændene ønskede at bære våben. Det gjorde de så. Matts forklaring var, at Kyo var vred, fordi fru Peary havde nægtet ham kaffe og brød om morgenen. Nok havde fru Peary haft planer om ikke længere at give Kyo morgenkaffe, men netop den dag havde han alligevel fået, fordi Manik [Mané] var syg og ikke ønskede noget. Der blev så nok til Kyo også. Dr. Cook havde mere end nogen anden grund til at frygte Kyo, fordi Kyo ikke skjulte sin modvilje over for Cook« [J. Peary 1893:166].

»Tirsdag, 12. juli 1892: Om aftenen kom Kyo ind til amerikanerne og havde en lang samtale med Dr. Cook om den-

nes trussel om at skyde hunde. Kyo var meget bekymret og utryg ved, at Cook gik rundt bevæbnet med en revolver. Kyo var blevet endnu mere bange, da han opdagede, at amerikanerne om eftermiddagen havde åbnet et vindue. Kyos umiddelbare konklusion var, at det var gjort, for at amerikanerne kunne skyde de indfødte derfra. Fru Peary mente ikke, der var noget i det, Matt havde hørt, men at inughuit nu var nervøs, fordi amerikanerne var bevæbnede. Kyo fortalte Dr. Cook, at Cook kunne skyde de andre inughuit, men Kyo selv ville ikke blive ramt. Det ville »kokoyah« (ond ånd) forhindre, fordi den beskyttede Kyo, som derfor ikke kunne dø. Men hvis de hvide mænd begyndte at skyde inughuit, ville »kokoyah« på Kyos ordre ødelægge amerikanernes skib, og de ville alle dø. Til sidst blev der dog sluttet fred. Kyo kom så med sin sælskindsfangstblære og ønskede at bytte den for træ til en kajakring« [J. Peary 1893:169].

»Lørdag, 30. juli 1892: Fra en frem-skudt lejr, hvor hun et par uger havde ventet på sin mands hjemkomst, ankom fru Peary igen til hovedkvarteret »Red Cliff House«. Under hendes fravær havde der været problemer: Eqovaq [Ikwa] havde slået Manik [Mané] så voldsomt, at hun ikke kunne forlade sit telt. Hun havde sår og blå mærker efter slag i hovedet, og det ene øje var helt lukket. Årsagen til, at Manik var blevet slået, kendte fru Peary ikke.

Kyo var sejlet på sælfangst i kajak til Igdlularssuit [Igloodahominy]. Den lørdag var hans kone, Qiajuk [Klayuh], og hendes datter, Tukuminguaq [Too-

ky], løbet hjemmefra. Man fortalte om Kyo, at han flere gange havde stukket en kniv i benet på Qiajuk, og han havde truet med at slå Tukuminguaq ihjel. Kyo havde derfor travlt med at lede efter de bortløbne, men folk på bopladsen havde rottet sig sammen for at lede ham på vildspor« [J. Peary 1893:179].

Åndemanagerens forudsigelser slår ikke til

Lørdag, 24. juli 1892 ankom skibet KITE, som skulle hente amerikanerne. Lørdag, 6. august 1892 vendte Peary og Astrup tilbage fra Østgrønlandsturen. Fru Peary har ikke skrevet om Kyos åndemaning. Dog antydede hun (3. august), at en havde drømt, at kun een »qatdlunak« [kabloona] ville komme tilbage fra indlandsisen.

»Mens Astrup og jeg [R. Peary] var fraværende på indlandsisen blev Kyo en mægtig åndemanager og havde ofte ceremonier, hvor han kom i trance. I denne tilstand kunne han som ånd rejse hen over Indlandsisen. Når han vendte tilbage fra sin ånderejse over Indlandsisen, kunne han fortælle fru Peary, at langt væk mod nord havde han set en ensom »koblunah« (hvid mand), som svag vaklede hjemefter, og denne mand var ikke »kapitansoak« [=R. Peary].

Lige før jeg vendte tilbage, truede han under et af sine anfald med at ville dræbe sin kone og hendes næsten voksne datter. Disse trusler forfærdede den stakkels kone så meget, at da han en dag var på jagt i sin kajak, stak hun og datteren af og forsvandt fra bopladsen. Kyo ledte efter dem overalt langs kysten. Men først et par uger senere nåede de frem til en boplads langt herfra. De hav-

Eqovaq (Ikwa) slæber en stor sten til bygning af vinterhus. Foto: »Peary Arctic Expedition 1891-1892«. Original: »Robert E. Peary Collection«. Copyright: National Geographic Society, Washington DC.

de måttet krydse bjerge og bræer og havde levet af de fugle, de kunne fange.

Kyo var borte for at lede efter konen, da jeg kom tilbage fra turen på indlandsisen. Da jeg senere så ham igen, havde han fundet kone og datter. Dette held opvejede noget af det prestigetab, han fik som åndemaner ved min hjemkomst, for han havde jo spået det modsatte.

Kyo var en af de få indfødte, som havde set tatoverede mennesker i vest.

Som et resultat af dette, havde han måske set mere menneskeblod flyde end de fleste andre. Som dreng havde han rejst sammen med sin far på isbjørnejagt, hvor de var endt på de vestlige kyster af Smidt Sund. Der så han sin far blive dræbt i kamp mod tatoverede mænd. År senere, som ung mand, havde han fornøjelsen af at dræbe sin fars morder. Og den dræbte mands kone og søn blev borgere blandt de indfødte her. Hvor-

dan det hang sammen, har jeg aldrig forstået. Denne søn, som er vokset til at blive en drabelig mand, er den eneste blandt de indfødte, som denne magtfulde åndemanager frygter. Det er ikke utænkeligt, at han vil betale gælden i den blodhævn, som er i hans familie» [R. Peary 1904:77-78].

Fru Peary skrev, at Kyos far blev myrdet af tatoverede indfødte, mens han var på isbjørnejagt ud for Saunders Ø. Der er der normalt ikke isbjørne, så det er nok mere rigtigt, at det er foregået i Canada. Hvis det er rigtigt, har inughuit haft mere kontakt med folk i vest, end man i almindelighed regner med, med mindre dette mord indgår blandt de, som blev slået ihjel, da indvandrerne vendte hjemefter i 1870'erne og løb ind i misfangst og begyndte at æde hinanden (om den historie: se Inuversuaqs bog).

Åndemanager Kyo manager ånder

Astrup [1895:286] overværede nogle af Kyos åndemanagerceremonier:

»Kajorapaluk [Kayapaddu] var en respekteret angakok. Han kan være omkring 35 år, er smilende og tyk og har et ansigt så jovialt, at han blot behøver at tage de blå snebriller på, han engang har fået af Peary, for fuldstændig at se ud som en god, gammeldags præstemand. Det var nok årsagen til »Father Tom«, Pearys øgenavn

Når han holdt sine spiritistiske seancer, dæmpedes lyset fra tranlamperne så meget, at man kun med møje og besvær kunne skimte hinanden, hvorefter Kajorapaluk [Kayapaddu] med tarmskindstrommen i den ene hånd og en tromme-

stik af ben i den anden gik frem på gulvet og begyndte at synge og tromme.

I begyndelsen var hans sang dæmpet og nogenlunde rolig, men senere blev den mere og mere ophidset, han slængte kroppen i bugtninger fra højre mod venstre, så det lange hår flagrede vildt i luften, mens ansigtet fik et udtryk, som om han led alverdens kvaler.

Efter et par timers forløb haglede sveden af ham, han trykkede sig med hænderne for panden, skreg, ynkede sig, brød så, ret som det var, ud i en dæmonisk skrattende latter, hvorefter han til sidst opnåede at få en eller flere af de usynlige ånder, der tjener ham som sendebud til mægtigere væsener, til at finde sig.

Nu forandrede han hyppigt stemmen, idet den snart var hans egen, snart skulle forestille åndernes røst, han blev mere og mere støjende og fik ved alle disse ceremonier til sidst bragt forsamlingen i en så ophidset og nervøs stemning, at de skælvede af bevægelse, samtidig med at mange af de ældre begyndte at ynke sig om kap med ham.

Gjaldt det at uddrive sygdom eller frelse en døende, kunne han blive ved med disse manøvrer i mangfoldige timer, idet han sjældent gav sig, før hans patient var helt død eller på bedringens vej. I første tilfælde hed det sig naturligvis, at redning under enhver omstændighed havde været umulig, da en eller anden fjendtlig ånd på forhånd havde stjålet den syges sjæl eller lignende. I det andet tilfælde derimod steg hans anseelse i en overordentlig grad.

Både gennem Freuchens beretning »Var det naturens hævn?» og gennem

medlemmerne på de amerikanske ekspeditioner får man indtrykket af en meget enerådende Kajorapaluk, som til tider sætter sit eget værd og sine ideer højere end samfundets omkring ham. Han bevægede sig på kanten af samfundets normer. Det ville en dygtig åndemanager nok ofte gøre. Men der krævedes mere elegance og en større forståelse for de mennesker, åndemanageren skulle hjælpe med sin åndelige viden. Kajorapaluk syntes nok at være lidt for selvoptaget til at klare sig godt blandt menneskene. Han var blændet af sin egen tro på sig selv og overhørte de signaler, som omverdenen sendte. Det var derfor helt logisk, set fra et inughuit synspunkt, at slå ham ihjel, når han atter ville påføre sine medmennesker lidelser og savn. Han havde desuden allerede gjort sig upopulær ved at sprede lignende ubehageligheder. Kajorapaluk havde leget med ilden, og fik ikke blot brændt fingrene.

Bogliste

- Eivind Astrup (1895): *Blandt Nordpolens Naboer*, 319 s. Kristiania: H. Aschehoug & Co.s Forlag.
- Frederick A. Cook (?): *Remarkable Phases of Savage Intelligence Is the Eskimo the Paleolithic Man of Europe*. *Ky-op-ab-du*. 5 sider (upubliceret).
- Rolf Gilberg (1970): *Uisåkavsak, Den Store Løgner*. *Tidsskriftet Grønland*, (18):204–219, København: Det Grønlandske Selskab.
- L. Mylius-Erichsen og Harald Moltke (1906): *Grønland*. 285 s. København: Gyldendal. (Kajorapaluk side: 220–221).
- Josephine Diebtisch-Peary (1893): *My Arctic Journal. A Year Among Ice Fields and Eskimos*. 240 sider, New York: The Contemporary Publishing Company. (Kyo side: 80–81, 86, 91, 120–121, 124, 132, 135, 144, 150–156, 166, 169, 179, 216).
- Robert E. Peary (1898): *Northward over the »Great Ice«*. 520 + 625 s. New York: Frederick A. Stokes Company. (Kyo side: (1): 164–168, 238, 243, 247–252, 256, 260, 272, 284; (2): 340, 343).

Fra venstre: Kigutikâq, Arnarunîaq, Sinarupaluk og Qâjutaq. Foto: Th. Krabbe, Uummannaq, 31. juli 1909.

- Robert E. Peary (1904): *Snowland Folk*. 97 s. New York: Frederick A. Stokes Company. (Kyoahpadu the Angakok: side: 69–78).
- Robert E. Peary (1907): *Nearest the Pole*. 411 s. New York: Frederick A. Stokes Company. (Kyo side: 382–383).
- Knud Rasmussen (1905): *Nye Mennesker*. 243 s. København: Gyldendal.
- Knud Rasmussen (1915): *Foran Dagens Øje*. 199 s. København: Gyldendal.
- Knud Rasmussen (1925): *Myter og Sagn fra Grønland: Kap York-Distriktet og Nordgrønland*. 3: 1–340. København: Gyldendal.
- Knud Rasmussen (1945): *I Bjernejægerens og Åndemanagerens Land*. 196 s. København: Gyldendal.
- Hans Peter Steensby (1910): *Contribution to the Ethnology and Anthropogeography of the Polar Eskimo*. Meddelelser om Grønland, 34(7):253–406. København.
- Ulloriaq, Inutersuaq (1985): *Beretningen om Qillarsuaq og hans lange rejse fra Canada til Nordgrønland i 1860'erne*. 204 sider. København. Det grønlandske Selskabs Skrifter nr. 27.